

POMS bladet

Medlemstidning för habiliteringspsykologernas yrkesförening

Nr 1, april 2010

www.poms.nu

Styrelse för POMS – habiliteringspsykologernas yrkesförening 2009-2010

vald vid årsmötet 2009-09-23

Ordförande:	Kristina Nilsson	Vård och omsorgsförvaltningen Handikappenheten Lidköpings Kommun 0510-77 16 10 kristina.nilsson@lidkoping.se
Vice ordförande:	Susanne Fejne	Vuxenhabiliteringen Malmö Tel 040-683 07 17 susanne.i.fejne@skane.se
Kassör:	Ingalill Tjulander	Barn- och Ungdomshabiliteringen Borlänge Tel 0243-49 78 35 ingalill.tjulander@ldalarna.se
Hemsidan och matrikeln:	Stefan Lycknert	Psykoterapimottagningen Linden för vuxna med funktionsnedsättning stefan.lycknert@sll.se
Hemsidan och POMSbladet:	Mattias Eriksson	Habiliteringen vid Riksgymnasiet Skärholmen mattias.eriksson@sll.se
Ledamot:	Tobias Skog	Ekerö kommun tobias.skog@ekero.se
POMSbladet:	Lena Holm	Barn- och ungdomshabiliteringen, Örebro lena.holm@orebroll.se
Konferensansvarig:	Karin Lundqvist	Barn och Ungdomshabiliteringen Kungälv karin.a.lundqvist@vgregion.se
Sekreterare:	Maria Wahlberg	Psykoterapimottagningen Linden, Stockholm maria.hagstrom-wahlberg@sll.se

Innehåll i detta nummer av POMSbladet

POMS´ styrelse från 2009-09-23	s. 2
Innehåll	s. 3
Redaktörens spalt.....	s. 4
Styrelsens sida	s. 4
Livssituationen för unga vuxna med lindig utvecklingsstörning.....	s. 7
SNPF´S riksstämma – Exekutiva funktioner.....	s. 9
Litet syskon av Christina Renlund.....	s. 13
Aspergers syndrom och psykiatrisk samsjuklighet hos vuxna.....	s. 15
FBI – ett nytt instrument för att mäta föräldraförmågan.....	s. 16
Habiliteringens själ och arbetsvärld.....	s. 17
Kris och trauma. Stolpar från ett seminarium.....	s. 18
Upprop från psykoterapinätverket.....	s. 21
Sista sidan	s. 22

Foto framsidan och FBI: <http://www.fotoakuten.se>

POMSbladet utkommer med 3 nummer årligen, samtliga publiceras på föreningens hemsidas medlemssidor www.poms.nu.

Informera oss om fungerande e-postadress (gör det via hemsidan) så får du snabb avisering om POMSbladet plus annan nyttig information.

Medlemskap i föreningen erhålles enklast genom att fylla i formuläret online på hemsidan!

Nästa nummer av POMSbladet beräknas komma i augusti 2010. Skicka in dina bidrag (gärna via e-post till pomsbladet@poms.nu) **senast 15/8 2010!**

Redaktörens spalt

Välkommen till årets första Pomsbladet! Detta nummer är inte bara årets första, det är dessutom det första sedan vår förra redaktör avgick. Nu är det Mattias Eriksson som sitter vid rodret, med mig som enda redaktionsmedlem.

Här vill jag passa på att påminna om att Pomsbladet ständigt söker personer som vill engagera sig. Det kan handla om att recensera böcker, komma med tips om artiklar, att rapportera från en föreläsning eller konferens man varit på, att bevaka nya avhandlingar etc. Alla idéer är välkomna! Ju mer vi delar med oss av våra kunskaper och erfarenheter till varandra, desto mer levande blir tidningen och vår förening!

Nu har påsken precis dragit förbi och de stora snödrivorna efter årets rekordvinter har smält fortare än man kunde ana. Våren är här och flyttfåglarna börjar anlända i stora skaror. Vad kan då vara bättre än att sätta sig på en bänk i solen med ett nytt Pomsblad i handen?

Vi inleder detta nummer med en skandinavisk kunskapsöversikt angående livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning. Därefter bjuder vi på en djupdykning i det snåriga och vildvuxna begreppet "exekutiva funktioner" genom en rapport från Sveriges neuropsykologers senaste konferens.

Christina Renlund är tillbaka med sin tredje bok, denna gång på temat syskonperspektiv. Läs recensionen där vi får ta del av barnens egna tankar om hur det är att ha ett syskon med funktionsnedsättning och de råd de ger oss vuxna om vad som är viktigt att få veta!

Författarna till en skrift om psykiatrisk samsjuklighet hos vuxna med Aspergers syndrom berättar om sina fynd. Vi får även en beskrivning av det mångåriga arbetet med att ta fram ett föräldrasedömningsinstrument, FBI, som kan användas vid misstänkt omsorgssvikt i familjer där någon av föräldrarna har kognitiva svårigheter.

Slutligen riktas ljuset mot oss själva i en skrift där habiliteringspsykologen Dolfe berättar om sina försök att fånga habiliterings "själ" och där

han ställer viktiga frågor om verksamheten, organisationen, målsättningen, människosynen etc.

Lena Holm

Styrelsens sida

Hej alla medlemmar i POMS-Habiliteringspsykologernas yrkesförening.

Det är första gången jag som ordförande får skriva den överskriften nu när vi äntligen bytt ut termen handikapp i vårt namn.

Namnförändringen känns helt rätt, vi hade ju alla möjlighet att vara med och rösta.

Jag har nu precis skrivit klart ett yttrande till Kammarrätten angående en person som tillhör LSS. Det är jag inte van vid att göra och känner att jag fått anstränga mig till det yttersta. Det har känts som det gör för en konstnär tror jag då han/hon målar en tavla. Man går in i sin egen värld och är nästan hypnotiserad av sin uppgift. Nu har jag gjort så gott jag kunnat och är relativt nöjd. Psykologisk kunskap kan användas på många sätt av våra arbetsgivare. I ett yttrande tror jag att vi kan visa att psykologer kan och har en unik kompetens i att kunna uttrycka sig om mänskliga relationer. Vi får se framöver om mitt yttrande tillmätts något värde i målet.

Styrelsen är nu mitt upp i att planera för vår endagarskonferens den **14 oktober i Stockholm**. Av dem som deltog i POMS tredagarskonferens i Göteborg förra hösten kände många att det faller sig naturligt att ha **behandling** som tema nästa konferens utifrån vad de två senaste tredagarskonferenserna handlat om.

På vårt senaste styrelsemöte med POMS den 26 februari var det spännande och inspirerande att lägga upp programmet. Det är en sån härlig process när vi psykologer får ta ansvar för innehållet i vår dag. Vi försöker verkligen skaffa föreläsare som kan ge oss det innehåll vi behöver, dels utifrån ett normalperspektiv men även utifrån ett funktionsnedsättningsperspektiv. Jag hoppas ni kommer att uppskatta det vi bestämt. Som alltid tar vi en mycket ringa kostnad för dagen för att möjliggöra att så många som möjligt kan få åka. Håll ögonen öppna för mer information om vår dag.

Vi ligger helt rätt i tiden med att ha behandling som tema för vår konferens i höst och för nästa års tredagarskonferens. Socialstyrelsen har precis kommit med sina Nationella riktlinjer med titeln: Rätt behandling till rätt patient vid depression och ångest. I pressmeddelandet kan vi t.ex. läsa att vården bör satsa på psykologisk behandling för att kunna erbjuda patienterna ett bredare utbud av effektiva behandlingar. POMS styrelse fick möjlighet att yttra sig när de preliminära riktlinjerna var på remiss förra året. Vi försökte då föra in ett funktionsnedsättningsperspektiv i vårt yttrande. Gå gärna in på Socialstyrelsens hemsida och ta del av riktlinjerna, det är intressant att läsa om vilka metoder som är verksamma och vilka som är verkningslösa. Evidensperspektivet har verkligen slagit igenom i myndigheters sätt att skriva.

Vi i POMS styrelse la också ner ett stort arbete på att svara på remissen angående LSS-kommitténs förslag. I tidningen Intras första nummer för i år har Karl Grunewald gått igenom det förslag till ändringar som nu gått till Lagrådet. Innan Regeringen lägger fram en proposition ska den granskas av Lagrådet. Det är slående hur få förändringar som blev kvar av allt som föreslogs i utredningen. Borta är t.ex. att råd och stöd ersätts med särskilt expertstöd, att staten tar över ansvaret för personlig assistans och att personkrets 1 förtydligas. Vi kan också läsa att det som orsak till att regeringen föreslår mycket begränsade förbättringar, i förhållande till LSS-kommitténs förslag, anges att lågkonjunkturen hösten 2008 påtagligt förändrade förutsättningarna för genomförandet av reformer. Som så ofta ställs ideologi mot ekonomi, vi kan än en gång konstatera våra målgruppers utsatthet i sitt beroende av samhällets syn på deras behov av stöd.

I början av februari var Karin Lundqvist och jag från styrelsen i Göteborg för att tillsammans med andra yrkesföreningar träffa blivande psykologer på deras institution och informera om vad en yrkesförening gör och vad som är så speciellt med POMS. Även om informationen gått ut dåligt om att vi skulle komma hade vi en mycket trevlig pratstund med de studenter som kom.

Varje torsdag är jag utlånad till grundskolan här i Lidköping för att täcka ett underskott på skolpsykologer. Då jag var skolpsykolog på 70-talet var testning något speciellt och aktat som bara psykologer kunde. I dag möts jag av andra tankar, det finns ibland en ganska stor

misstro mot test och psykologers kompetens vad gäller begåvningsbedömningar. TV och radio debatterar inskrivning i särskolan och ber läkare avgöra om en psykologbedömning har gått rätt till.

Visst görs det testningar som inte håller måttet men vilken roll ska vi i POMS ha i denna fråga undrar jag ibland. Vad kan vi göra för att visa att begåvningsstest är de mest standardiserade och utprovade testinstrument som finns och därför så användbara om de brukas rätt?

I dagarna har jag börjat bearbeta en brukarundersökning som vi här inom LSS i Lidköping har gjort. Jag har tillsammans med områdescheferna intervjuat alla som kan och vill på gruppbestäderna om vad de tycker om det stöd de får av personalen. Det är första gången vi gör en sådan undersökning och vänder oss direkt till brukarna. Det har varit helt underbart att få möta alla i deras hem och se deras stolthet då de svarar att de är de som bestämmer i sina lägenheter. Det har inte alltid varit så lätt att på ett konkret sätt kunna föra fram våra frågor och svaren har ibland känts lite osäkra men i stort kan jag ändå säga att vi fått fram vad de tycker och tänker. Nu återstår att kunna beskriva det på ett sådant sätt så att vi fångar det innersta i deras uppfattningar.

På väg till jobbet idag, då jag som vanligt balanserade cykeln på hala isvägar, tänkte jag att jag inte det minsta längtar till våren. Jag älskar snön, speciellt i kombination med fågelkvitter och sol. Vi får se om jag förlikat mig med våren som jag tror kommit när ni läser detta.

Kristina Nilsson, Ordförande

Dags att betala in medlemsavgiften för 2010!

I dagarna skickar vi ut inbetalningskort för medlemsavgiften 2010. Avgiften är som tidigare 200 kr (100 kr för seniorer).

Glöm inte skriva i ditt namn! Antingen på inbetalningstalongen eller i meddelandefältet om betalning sker via Internet.

Nu är det klart!

POMS kommer tillsammans med habiliteringspsykologerna i Stockholm anordna två konferenser. Den första är en seminariedag och den äger rum torsdagen den **14/10 2010**. 2011 följer vi upp den dagen med en tredagarskonferens.

Temat för seminariedagen **14/10** är **"Psykologisk behandling och vår målgrupp"**. Vi kan se fram emot en intressant dag med **Björn Wrangsjö** och **Elisabeth Cleve**

Mer information kommer inom kort.

Nytt i arkivet

Habiliteringens själ och arbetsvärld - en bok av Anders Dolfe, 2009.

NYA MEDLEMMAR

Madeleine Sjöberg, Barn- Och Ungdomshabiliteringen, Mariestad

Karina Nilsson, Hrk Habiliteringen Söder, Kalmar

Nästa nummer av POMSbladet beräknas komma ut i slutet av augusti. Skicka in dina bidrag (gärna via e-post till pomsbladet@poms.nu) **senast 15/8 2010!**

På höstkonferensen 2009 talade **Ann-Christin Cederborg** utifrån rubriken: "Barn med intellektuella och neuropsykiatriska svårigheter – hur hanterar de den juridiska processen" (se POMS-blad nummer 3, 2009).

Hon efterlyste ett närmare samarbete mellan psykologer inom habiliteringen och polis/åklagare och föreslog att vi upprättade en lista med psykologer som rättsväsendet kunde ta del av. En lista på verksamma psykologer inom området skulle spara tid och underlätta för poliser eller andra i rättsväsendet att hitta rätt om de har generella frågor men också specifika om barn, ungdomar eller vuxna med funktionsnedsättning som misstänks vara utsatta för brott.

Psykologer som arbetar med barn/ungdomar och vuxna med funktionsnedsättning har unika kunskaper om deras kapaciteter som kan bidra till en förbättra kunskap om förutsättningar att ex. berätta om de varit utsatta för brott.

Nej, inte så drastiskt, men ett samarbete önskas...

Om du vill vara med på en sådan lista ange namn, arbetsplats, telefonnummer och e-post i ett meddelande till webmaster@poms.nu, så förmedlar vi uppgifterna till Ann-Christin Cederholm.

Livssituation för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning – en skandinavisk kunskapsöversikt

Mineur, T, Bergh S & Tideman, M (2009). Livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning - en kunskapsöversikt baserad på skandinavisk forskning 1998 – 2009. Sektionen för hälsa och samhälle, Högskolan i Halmstad
Hela rapporten kan beställas från Handikapp & habilitering, Stockholms läns landsting. www.habilitering.nu – beställ publikationer.

På senare tid har livssituationen för unga vuxna med lindriga intellektuella funktionshinder (utvecklingsstörning) uppmärksammats alltmer, såväl nationellt som internationellt. I Sverige har detta bland annat berott på den markanta ökningen av elevantalet i särskolan sedan 1990-talets mitt och erfarenheter från fältet som tyder på att förekomsten av sociala problem (bland unga med lindriga intellektuella funktionshinder) kan ha ökat. Även internationellt diskuteras gränsdragningen för när en utvecklingsstörning ska anses föreligga och det förs diskussioner

om lindrig utvecklingsstörning och eventuella samband med social problematik som kriminalitet, missbruk, ensamhet och ekonomiska problem liksom beteendeproblem och psykiska problem.

Kunskapsöversikt

Med detta som bakgrund fanns behov av att kartlägga det forskningsbaserade vetandet om livssituationen för unga vuxna (15-35 år) med lindrig utvecklingsstörning. På uppdrag av Handikapp & Habilitering, Stockholms läns landsting, har Högskolan i Halmstad sammanställt en kunskapsöversikt baserad på i första hand skandinavisk forskning från 1998 till 2009 (Mineur, Bergh & Tideman 2009).

Kunskapsöversiktens huvudsyfte var att sammanställa och analysera vetenskapliga studier om valda delar av livssituationen för unga vuxna med lindrig utvecklingsstörning. Ytterligare ett syfte med översikten var att redovisa forskning om hur (lindrig) utvecklingsstörning kan definieras. Rapporten består av två delar, som här endast kortfattat beskrivs (för en fullständig redovisning hänvisas till rapporten).

Mot bakgrund av skillnader i definitioner av utvecklingsstörning och den ökade kategoriseringen av människor med intellektuella funktionshinder innehåller kunskapsöversikten ett inledande avsnitt om lindrig utvecklingsstörning, avseende terminologi, definition och klassifikation samt förekomst.

I kunskapsöversikten ingår i begreppet livssituation följande livsområden: medborgarskap, delaktighet och upplevd tillhörighet, bemötande och attityder, självbestämmande och inflytande, identitet, sociala relationer samt beteendemässig och social problematik. Inom vart och ett av dessa områden redovisas forskningsresultat i sammandrag.

Baksida med kategorisering

Med kunskapsöversiktens resultat som grund finns det skäl att diskutera många frågor. En av dem handlar om samhällets behov av kategorisering. För att kunna identifiera och rikta särskilda resurser till behövande grupper, har samhället behov av att kategorisera personer med olika typer av funktionshinder. Detta vällovliga syfte har också en baksida som bland annat kan illustreras med risken för stigmatisering. Upplevelsen av att andra betraktar den som kategoriserats som lindrigt utvecklingsstörd som avvikande innebär att unga vuxna med lindriga intellektuella funktionshinder får ägna tid och energi åt att hitta strategier för att lyfta fram andra sidor hos sig själva än de brister som diagnoser/kategoriseringar fokuserar.

Det är i detta sammanhang viktigt att understryka att det inte finns en homogen grupp av personer med utvecklingsstörning. Intellektuellt är det större avstånd mellan personer med lindrig utvecklingsstörning och de med måttliga och svåra utvecklingsstörningar än det är mellan de med lindrig utvecklingsstörning och de så kallade normalbegåvade. Detta bör innebära att samhällets

bemötande av och stöd till personer med utvecklingsstörning, förutom ålder, kön, etnicitet och klass, även bör differentieras efter grad av intellektuell nedsättning.

Implikationer för praktiken

Kunskapsöversikten ger flera implikationer för praktiken. Den pekar bland annat på de utmaningar för olika välfärdsaktörer som ligger i att möta gruppen unga vuxna med lindriga intellektuella funktionshinder på deras villkor och tillgodose deras behov av stöd och hjälp med ett minimum av negativa konsekvenser som till exempel reducering till en handikappad person. Insatser som istället för att fokusera svagheter och brister, inriktar sig på förmågor och styrkor är därför betydelsefulla. Här kan till exempel erfarenheter från verksamheter som bygger på egenorganisering och empowerment bidra med inspiration. En annan implikation är att analysera och diskutera variationen i utredningar och bedömningar av vilka som definieras som tillhöriga personkretsen lindrigt utvecklingsstörda. Att det är en grupp som konstrueras av ett samspel mellan individuella förutsättningar/ förmågor och värderingar, krav, samhällets stöd och så vidare framstår som tydligt, inte minst mot bakgrund av särskoleökningen. I takt med att gruppen som kategoriseras som utvecklingsstörda ökar, så ökar också i första hand andelen lindrigt intellektuellt funktionshindrade. Även om vi i Sverige troligen har en bit kvar till DSM-IV-TR:s 85 % av totalgruppen, skulle en ny bedömning idag förmodligen uppvisa högre tal än tidigare känd siffra (27 %).

I dagens samhälle har kategoriseringen generellt, men av framförallt barn och unga med utvecklingsstörning, ökat. Det gäller inte minst personer som klassificeras som lindrigt utvecklingsstörda och som blir mottagna i särskolan. Att denna ökade kategorisering får konsekvenser för såväl den enskilde som samhället, är ställt utom tvivel. Vi kan till exempel se det kraftigt ökade behovet av daglig verksamhet för unga vuxna.

Det är tydligt i forskningsstudierna att det dominerade synsättet på fenomenet utvecklingsstörning fortfarande är starkt förankrat i ett individuellt/medicinskt synsätt. Även om mer relativa synsätt träder fram, till exempel i form av poängterande av adaptiva förmågor utöver intelligenskvot när det gäller definition av funktionshindret, handlar det i stor utsträckning om den enskildes förmåga att hantera och anpassa sig till de krav som samhället ställer. Det innebär att orsaken till svårigheter i huvudsak söks hos individen. Samhällets ansvar för att anpassa krav och förväntningar till individernas förutsättningar är sällsynta. Den administrativa definitionen av utvecklingsstörning och det miljörelativa handikappsynsättet, som är de officiella verktygen i lagstiftningen i Sverige, har i det perspektivet endast till liten del fått genomslag i praktiken.

Behov av mer forskning

Kunskapsöversiktens resultat visar att det finns ett stort behov av ökad systematisk kunskap på i stort sett alla områden när det gäller unga vuxna med lindriga intellektuella funktionshinder. Gruppen är idag troligtvis den största av de grupper som vanligen brukar identifieras som intellektuellt funktionshindrade, vilket i sig motiverar för studier som fokuserar just på denna målgrupp och dess förhållanden i olika avseenden.

När det gäller områden för framtida forskning kan några olika angelägna inriktningar pekas ut:

1. Forskning som kan bidra till ökad förståelse för hur funktionshindret lindrig utvecklingsstörning konstrueras i samspel mellan individuella förutsättningar och omgivningens krav.
2. Forskning som följer individer som kategoriserats som lindrigt intellektuellt funktionshindrade över tid och studerar hur deras levnadsvillkor utvecklas. Särskilt intressant är en ökad kunskap om livssituationen efter avslutad skolgång och inträdet i vuxenlivet.
3. Forskning som analyserar lindrigt intellektuellt funktionshindrades inifrånperspektiv på kategorisering/diagnostisering, identitetshanterande och självbestämmande.
4. Forskning som fokuserar på socialt nätverk, social problematik och/eller beteendemässiga problem bland personer med lindriga, intellektuella funktionshinder, både vad avser orsaker, förekomst och behandling.

På Högskolan i Halmstad försöker vi att i någon mån råda bot på den stora kunskapsbristen. Som exempel kan nämnas en nyligen avslutad studie om unga vuxna med utvecklingsstörning och deras erfarenheter av folkhögskolestudier och en studie av levnadsvillkorens förändring för barn, unga och vuxna från 1990-talets mitt till idag. Pågående studier handlar bland annat om elevers upplevelser av studierna i gymnasiesärskolan, egenorganisering bland unga vuxna med utvecklingsstörning samt äldre personer med utvecklingsstörning och deras möjligheter till inflytande i vardagslivet.

Magnus Tideman, Professor i Handikappvetenskap, Högskolan i Halmstad

Susanne Fejne rapporterar från SNPF´S riksstämma - Exekutiva funktioner

Sveriges neuropsykologers förening firade i slutet av november 2009 sitt 20-årsjubileum med en tvådagars konferens på temat "exekutiva funktioner". Svenska föreningen är den näst största i Europa med 800 medlemmar. Jag hade möjlighet att delta som representant för POMS.

Eftersom jag arbetar bl.a. med personer med traumatiska hjärnskador och andra hjärnskador såg jag fram mot att lära mig mer om detta svårfångade ämne.

Jag upplever att det är ett svårt begrepp att "greppa". Genom de olika föreläsarna fick jag också förståelse för att mina svårigheter inte enbart berodde på min hjärnas brister utan att begreppet verkligen är svårt att fånga. Det var två mycket fullmatade dagar och bitvis hade jag svårt att hänga med och vara alert inför all kvalificerad forskning. Dagarna var uppdelade i nio olika sessioner. Jag kommer bara att redovisa en del av dem, däribland två internationellt kända forskare som var särskilt inbjudna, nämligen professor Vicki Anderson och Dr Donald T. Stuss.

Vad är exekutiv funktion? En introduktion med föreläsare fil. dr. Stefan Winblad

Första dagen inleddes med frågeställningen "Vad är exekutiv funktion?". Föreläsare var fil.dr. Stefan Winblad, Enheten för neuropsykologi på Sahlgrenska Universitetssjukhuset.

Begreppet exekutiva funktioner är nutidshistoria. Definitionen av begreppet kom ungefär 1960. Beskrivningar av exekutiva dysfunktioner och frontallobsyndrom gjordes tidigare bl.a. av Feuchtwanger 1923. Begreppet är komplext och svårt att förklara, därför användes i början olika metaforer såsom ex. kaptenen, ryttaren, dirigenten för att beskriva vad det handlade om. "Exekutiv funktion är inte det närmaste äpplet att plocka ifrån trädet" (The New Executive Brain, Goldberg 2009). I dag har man större kunskap och kan definiera begreppet bättre utan att använda metaforer. Det är dock svårt att hitta ett sammanfattande begrepp och det finns en svag korrelation mellan underbegreppen. "Exekutiva funktioner är förknippat med en evolutionär fördel genom att befria organismen från medfödda drifter och reflexer likväl som överinlärda responser" (Cummings & Miller The human frontal lobes, 2007). Det är dessa exekutiva funktioner som skiljer ut människan från djuren. Människan har möjlighet att styra mot ett planerat mål och är inte som ex. myggan som genom dragning mot ljuset inte kan välja när det är lämpligt att bege sig dit.

Reglering av olika kognitiva perceptuella och motoriska processer är en viktig exekutiv funktion. Andra funktioner som brukar räknas dit är initiativ, planering, organisation, koordination, inhibition, flexibilitet, arbetsminne, motivation, uppmärksamhet, självreflektion, självreglering, moraliskt beteende.

1996 beskrev Wilson begreppet exekutiva funktioner genom att beskriva vad en frontallobskada fick för konsekvenser och nämner; bristande planering, distraherbarhet, brist på insikt, brist på beslutsfattande, eufori, apati, opassande beteende, brist på empati, impulsivitet, nedsatt motivation, konfabulation och aggressivitet.

Stuss och Alexander skriver (2002) att det finns ingen exekutiv funktion och att göra skillnad mellan komplexa och enkla processer är inadekvat och en distinktion mellan kontrollerade och automatiska processer är inadekvat. Jag återkommer till Stuss i referatet av hans föreläsning längre fram i texten.

De senaste åren har alltmer intresse riktats mot de emotionella exekutiva funktionerna såsom inhibitorisk kontroll av beteende och koordination av kognition och känsla. "Frontallobens viktigaste uppgift kanske handlar om helt andra saker, nämligen hanterandet av känslomässiga responser, social och personlighetsmässig utveckling och självmedvetande", skriver Stuss & Alexander (2000). Det är fortfarande en aktuell diskussion hur den emotionella funktionen skall "plockas in" när det gäller att beskriva begreppet exekutiva funktioner.

Exekutiv funktion, hjärnans utveckling och barn och ungdomars utveckling. Föreläsning av professor Vicki Andersson

Professor Anderson har arbetat i drygt 20 år som barnpsykolog och forskare. Hon har publicerat över 70 artiklar och skrivit flera böcker. Hon har fokuserat sin forskning på störningar under barndom som påverkar centrala nervsystemet, både utvecklingsrelaterade och förvärvade. Det innebär bl.a. att hon intresserat sig för effekten av trauma och stroke under uppväxtåren. En viktig exekutiv funktion är att kunna behålla uppmärksamhet och fokus och i syfte att kunna forska på detta hos barn

har professor Andersson utvecklat test. Ett annat område som hon vidareutvecklat är forskning kring rehabilitering.

Hennes forskning omfattar också vilken effekt den normala mognadsprocessen har på förvärvade hjärnskador hos barn och interaktionen mellan kognitiva och biologiska processer i relation till barnets miljö. Hon tittar även på hur barnets psykosociala förhållande över tid påverkar effekten av den initiala skadan.

Utvecklingen av frontalloben kännetecknas av följande:

- Utvecklingen pågår under lång tid
- Frontalloben är den sista delen av hjärnan som når mognad
- Mognaden är länkad till utvecklingen av hela hjärnan. Exekutiva funktioner hos barn behöver hela hjärnans funktion
- Utvecklingen av vit substans pågår in i vuxenlivet

Vid 11-12 års ålder når utvecklingen av grå substans sin topp p.g.a en våg av synapsprofilering. Trettonåringar visar sämre resultat på test med ex. Reys komplexa figur än 11-12 åringar. Det sker en tillfällig reduktion av kompetens vid den åldern, vilket beror på synapsisk gallring. Tonåringen har därefter ett mindre antal synapser men de som finns kommer att fungera effektivare. De flesta komponenterna i exekutiva funktioner verkar stabiliseras runt 15 års ålder men myeliniseringen pågår till cirka 25 års ålder. Den har betydelse för hastigheten i hjärnans processande. Det är viktigt att hålla i minnet att kompetensen fluktuerar under utvecklingen, exempelvis vid tolkning av testresultat.

Det är viktigt skilja på begreppen "frontalloben" och "exekutiv funktion". Frontallobens funktion och exekutiva funktioner används ofta som om de var utbytbara, men de refererar till olika dimensioner. Frontalloben är en anatomisk beskrivning av distinkt funktionella områden, medan exekutiv funktion är en psykologisk konstruktion som innefattar en massa förmågor.

Vicki menar att man i framtiden alltmer kommer att intressera sig för "hot" exekutiva funktioner där hon inberäknar beteende, social kognition och moral. Hon tänker att detta alltmer kommer att bli det framtida forskningsfältet.

Konsekvenser av frontallobsskador under barndomen

De exekutiva funktionerna är troligtvis inte klart lokaliserade under barndomen. Hjärnans struktur är omogen och det gäller särskilt prefrontala cortex. Man har funnit ett mer diffust aktiveringsmönster hos barn jämfört med vuxna när man gjort funktionella studier med hjälp av hjärnabbildning. Genom tidigare studier vet man att den nedsatta exekutiva förmågan inte märks i det akuta skedet, utan tenderar att uppstå med ökad ålder och att problemen kvarstår in i vuxen ålder. Man har sett nedsatt förmåga av "hot exekutiv funktion", innefattandes sociala och beteendemässiga funktioner och förmåga att förstå moralfrågor. Däremot har "cold exekutiv funktion", innefattandes IQ och kognitiva förmågor, visat sig relativt intakta.

Vicki beskriver egen forskning på hur skador lokaliserade på olika ställen i frontalloberna påverka funktioner. Undersökningsgruppen delades upp i ungdomar med Pre - frontala skador, extra- frontala skador och generaliserade skador. De funktioner som undersöktes var:

- Uppmärksamhetskontroll, innefattande självreglering och distraktion
- Sätta upp mål, innefattande planering och verbalt resonering
- Kognitiv flexibilitet, innefattande att skifta uppmärksamhet, delad uppmärksamhet och arbetsminne

Resultat

Uppmärksamhetskontroll

Alla grupper hade stor påverkan på interference och alla utom gruppen med extra- frontala skador hade stor nedsättning av förmågan till självreglering.

Sätta upp mål

Alla grupper hade stor nedsättning i förmågan att planera. När det gällde verbalt resonering hade gruppen med extra- frontala skador normal exekutiv funktion medan de två andra grupperna hade mild nedsättning.

Kognitiv flexibilitet

Alla grupper hade nedsatt förmåga inom alla dessa områden men endast gruppen med generaliserade skador hade allvarlig nedsättning i sin förmåga att skifta uppmärksamhet och dela uppmärksamhet.

Exekutiv funktion och adaptivt beteende

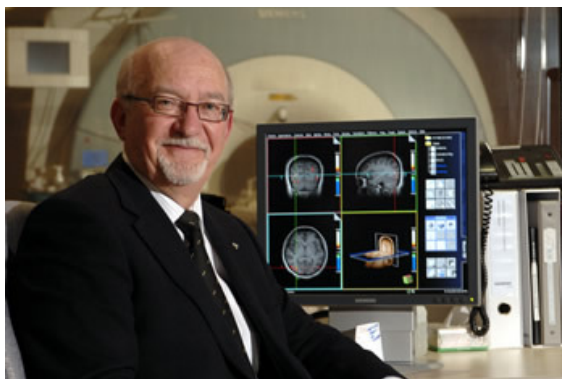
Seminarium med föreläsare fil.dr Eva Tideman

Eva Tideman talade om exekutiva funktioner och adaptivt beteende. Detta var en betydligt mer lättillgänglig föreläsning. Hon förde in både konst och litteratur i sin framställning och det gjorde den mycket levande. Hon tog upp hur vårt adaptiva beteende formas i olika kulturer och att detta begrepp är kulturbundet. I det svenska samhället uppmuntras individuella prestationer och självständighet medan det i andra kulturer kan vara adaptivt att bara vara en del i gruppen. Hur den adaptiva förmågan ser ut är alltså beroende på vilken kultur och tidsålder man lever i.

Konsekvenser för test

Man måste beakta att de tester som används för att mäta exekutiva funktioner är utformade utifrån västerländsk kultur. De flesta test som psykologer använder mäter begåvning under strukturerade former och exempelvis förmåga att ta initiativ visar sig inte i dessa tester.

Eva pratar också om begreppen "cold" respektive "hot" exekutiv funktion. I "hot" inbegriper hon affektreglering, mentalisering, social förståelse, initiativförmåga, uthållighet, emotionell kontroll, beteendereglering, affektivt beslutsfattande, moral och kreativitet. Dessa funktioner har betydelse för den adaptiva förmågan.

En utmanande syn på "exekutiv funktion" och frontalloberna: Något nytt efter trettio års forskning? Föreläsning av professor Donald T. Stuss

Dr Stuss är professor vid University of Toronto. Han var fram till i fjol föreståndare för Rotman Research Institute (RRI) i Toronto. RRI anses vara bland de fem bästa centra för hjärnforskning.

En kunskap som forskningen givit de senaste åren är att frontalloben har en central roll i de flesta av hjärnans aktiviteter eftersom den har kopplingar med övriga delar av hjärnan. Det är det ställe i hjärnan som alla vägar går till. Han beskriver området allra

längst fram i frontalloben som han benämner område 10. Detta område är det mest komplexa och betydelsefulla, men det man vet allra minst om.

Dr Stuss berättar att han har slutat att studera exekutiva funktioner och istället studerar han nu enbart frontalloberna och att dessa två inte är utbytbara. Han ställer upp hypotesen att frontalloberna inte behövs för de enklare testerna utan det är först när man byggt upp de enkla testerna till mer komplexa som frontalloberna behövs.

Dr Stuss har genom sin forskning visat att det är olika separata processer i frontalloberna som är relaterade till olika frontala regioner. Frontalloberna är inte en enhetlig del av hjärnan utan frontallobens funktion är fraktionerad. Han menar att det finns inget "superwise system" utan endast en serie processer. Det finns ett problem med de tester man använder, de är för komplexa. Det innebär att man inte kan lokalisera exakt vilka områden i frontalloben de mäter funktionen på. Frontallobens funktioner innehåller flera enkla processer inom varje område och dessa enkla processer samverkar. Därför kan enklare tester däremot kan ge utslag på enskilda områden i frontalloberna.

Min slutreflektion från konferensen

Dessa två intensiva dagar lämnar en del frågetecken kvar hos mig men det jag främst tog med mig var att begreppet exekutiva funktioner inte är ett tydligt definierat begrepp utan består av en massa olika funktioner som spretar åt olika håll och som man försöker hålla samman under paraplybegreppet exekutiv funktion. Det andra är diskussionen om hur man skall hantera de "heta" exekutiva funktionerna och att det finns forskare som inte vill använda detta begrepp, medan andra på stämman (majoriteten) gärna pratade om det. Professor Vicky Anderson tog upp att detta troligtvis blir det nya forskningsfältet i framtiden

Susanne Fejne

Gunilla Svensson har läst LITET SYSKON av Christina Renlund Om att vara liten och ha en syster eller bror med sjukdom eller funktionsnedsättning. Christina Renlund 2009, Gothia förlag

Christina har nu kommit ut med sin 3:e bok på Gothia förlag. Denna gång med det lilla syskonets perspektiv.

Åter lyckas Christina formulera de stora frågorna på ett naturligt pratbart sätt. I boken får syskonen det utrymme som de inte alltid får i familjer med ett barn med funktionsnedsättning. Christina skriver:

"Att prata med barn handlar inte i första hand om åtgärder utan mer om ett sätt att tänka och att vara. Att lyssna till och sätta sig in i barnets värld och berättelser".

Christina sätter fokus på en mycket skör punkt; vuxnas ork att vara närvarande och lyssna utifrån barnets perspektiv. Att inte spara samtal till "rätt tillfälle" så att det inte blir av med prat. Att inte tänka "väck ej den björnen som sover". Att inte tänka "Det man inte vet har man inte ont av". Här finns många schabloner som hindrar det goda samtalet.

Det kan vara flera orsaker till att det goda förhållningssättet att vara lyssnande och närvarande kommer av sig.

Jag upplever att pressen på familjer med ett barn med funktionsnedsättning har blivit allt större. Många föräldrar uttrycker att de skulle behöva ha en särskild VD för projektet "barn med funktionsnedsättning". Övermätigt för föräldrar som redan är tyngda av vardagskampen att försöka få allt att fungera med att vara en *vanlig* familj. Mycket att ordna med, att tänka på, tider att passa, samordna, familjelogistiken. Samtidigt talar ofta föräldrar om skulden att inte räkna till för syskonen i familjen. Ofta upplevs skulden onödigt stor. I samtal med syskon har jag märkt att det ofta är de små tu-man-hand-stunderna med en förälder som värdesätts. Det är dessa stunder som öppnar dörrar till nya samtal. Kanske det ibland görs för stort från vuxenperspektiv med förväntningarna på hur det ska vara med de idealiska tillfällena för samtal. Detta gör att de små samtalen om existentiella frågor inte blir av. -Bäst att vänta att ta upp. Från barnets perspektiv upplevs den vuxne kanske för upptagen och man tänker att det är bäst att inte besvära. Som Christina tror jag att det finns en risk att man samlar på sig för mycket frågor och gör frågorna för stora att prata om.

Viktigt att ta fasta på vad barn ville veta som små. I boken får vi råd av några tonåringar: Andreas, Elin, Martin och Moa som berättar vad som är viktigt och vad man som liten behöver få veta:

- ✓ Föräldrar berättar om sjukdomen/funktionsnedsättningen och vad den innebär.
- ✓ Föräldrar pratar om annorlunda beteende om syskonet har det. Om varför syskonet gör annorlunda saker och vad man själv kan göra vid utbrott, för att få ha sina saker ifred eller när man blir rädd.
- ✓ Föräldrar pratar om varför ibland andra regler gäller för syskonet.
- ✓ Föräldrar ger råd om vad man kan säga till andra barn.
- ✓ Föräldrar pratar både om nuet och om framtiden. Redan som liten har man många funderingar om sin egen och om syskonets framtid.
- ✓ Få veta att det inte är någons fel att syskonet fick en sjukdom, skada eller funktionsnedsättning.
- ✓ Få veta att man själv inte kommer att få sjukdomen, skadan eller funktionsnedsättningen. Att det inte smittar, att man inte är konstig.
- ✓ Få veta vad man ska göra när andra stirrar eller frågar.
- ✓ Få egen tid med mamma eller pappa när syskonet inte går före. Även om det så bara är 10-15 minuter på en dag, så är det viktigt. Att veta att den tiden är ostörd och att man får komma i första hand.
- ✓ Få prata redan när man är liten och sedan prata vid olika tillfällen under uppväxten.
- ✓ Få prata om alla sorters känslor och att föräldrar säger att det är OK att vara arg, avundsjuk, rädd eller att känna sig åsidosatt. Att sådana känslor inte betyder att man är dum eller elak.
- ✓ Få följa med och se var syskonet är om syskonet är mycket på sjukhus, på behandlingar eller korttidshem.
- ✓ Få träffa andra syskon. Att få veta att det finns andra i samma situation. Att träffa andra gör att man känner sig mindre annorlunda.

Låt oss ta fasta på alla dessa kloka råd ovan!

I boken ger Christina exempel från fyra små syskons berättelser om tankar om funktionsnedsättningen. Berättelser i ord och teckningar. Barn behöver redskap att förstå och uttrycka sig. Från boken finns många inspirerande former. Värdefullt för föräldrar, men även för oss som ska ge professionellt stöd. Ett sätt är att göra en berättelsebok tillsammans med barnet. Att samla barns berättelser är för Christina ett sätt att utvidga kunskapen om barns sätt att tänka om känslor, viktiga behov och situationer. I valet att skriva böcker om barn/ungdomars bild av verkligheten får vi del av en viktig kunskapskälla som borde ge oss vägledning i våra förhållningssätt till funktionsnedsättning.

Christina ger exempel på teman att ta upp i arbetet med berättelseböcker:

1. Rita dig själv och din familj.
2. Någon du tycker om
3. Om sjukdom/funktionsnedsättning
4. När visste du? Vet du varför? (... det var något särskilt)
5. Vad tänker du om det du vet? Är det något mer du vill veta?
6. Bekräfta för barnet att du och andra vet?
7. Andras reaktioner
8. Särskilda händelser
9. Stärk barnet - ett fint barn
10. Framtiden. Drömmar!

Denna bok, som jag beställt i 25 ex för det låga priset, har jag tänkt använda i föräldragrupper på Habiliteringen. Hittills har ofta syskongrupper vänt sig till lite äldre barn. Till yngre har det hittills mest varit aktivitet och att prova på hjälpmedel. Kanske vi ska ta Christinas uppmaning att gemensamt skaffa oss erfarenheter att bjuda in yngre barn till prat i den form som passar utvecklingsnivån?

Jag undrar vad du kommer med för bok närmast, Christina?

Gunilla Svensson
Habiliteringen i Falun

Boken kan beställas via Gothia förlag http://www.gothiaforlag.se/gothia/se/om_gothia/

Aspergers syndrom och psykiatrisk samsjuklighet hos vuxna

Hagnell M. & Mellfeldt Milchert S. (2009) Hogrefe Psykologiförlaget

I början av 2010 blev jag ombedd att skriva om monografin till POMSbladets vårnummer – varför vår överläkare Marie Hagnell och jag har skrivit den och reflektioner kring ämnet. 2001 tillskapades två länsövergripande neuropsykiatriska utredningsteam vid universitetsklinikerna i Huddinge och Solna. Vår enhet fick södra länsdelen, från Gamla stan till Södertälje, som upptagningsområde. Uppdraget var utredning, diagnostik och kunskapsförmedling. 2005 fick vi därtill ett begränsat behandlingsuppdrag. De första åren var det brukligt att sätta antingen autismspektrumdiagnoser eller ADHD/ADD.

Sylvia och Marie

Inför ett seminarium i Kapstaden 2006 tog vi fram tio hos oss genomförda utredningar där autismspektrumdiagnoser hade satts. Till vår förvåning upptäckte vi att 70% av patienterna även uppfyllde kriterierna för ADHD/ADD samt påtagligt ofta led av andra psykiatriska problem. Gensvaret i Kapstaden var klart positivt och vid hemkomsten sammanställde vi 50 utredningar, som hade resulterat i diagnosen Aspergers syndrom och fann att samsjukligheten var lika omfattande i det större materialet. Inom ramen för vårt uppdrag att kunskapsförmedla arrangerade vi seminarier för psykologer och läkare verksamma inom vuxenpsykiatri och vi uppmanades att skriva om våra fynd, som vid den tidpunkten på intet sätt var allmänt accepterade.

En finsk neuropsykiater, Pekka Tani, som en period arbetade som gästläkare vid vår enhet, tipsade oss om Mohammad Ghaziuddins bok "Mental Health Aspects of Autism and Asperger Syndrom" (2005), vilken styrkte våra iakttagelser och visade på öppningarna för vidgade behandlingsinsatser. Nationellt fortsatte dock ifrågasättandena av samsjukligheten en tid, bland annat inom det professionella ADHD-nätverket www.adhd-natverket.se.

Idag råder större samstämmighet beträffande behovet att kunna sätta såväl Asperdiagnos som ADHD/ADD. Det är därtill möjligt att behandla komorbida tillstånd såsom depression, bipolaritet, tvång och tics. POMS läsekrets är väl insatt i de LSS-insatser en Asperdiagnos vid behov kan möjliggöra.

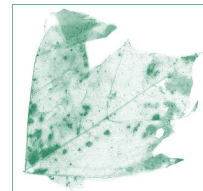
Vid samsjuklighet med ADHD/ADD kan den farmakologiska behandlingen bli långvarig, där såväl uppmärksamhet som aktivitetsreglering kan påverkas positivt. Vidare kan datoriserad neurokognitiv träning förbättra uppmärksamhet och minnesfunktioner. Manualbaserade psykoterapigrupper för vuxna med ADHD/ADD har visat sig ha god effekt. Ofta behövs multimodala insatser. När vi i höstas presenterade våra resultat vid Läkarstämman i Stockholm framfördes erfarenheter av vissa komplikationer vid medicinering av patienter med Aspergerdiagnos. Det finns skäl att forska kring de olika formerna av samsjuklighet. Patienten med Aspergers syndrom behöver en trygg behandlingsallians med den psykiater som ansvarar för den farmakologiska behandlingen!

Sylvia Mellfeldt Milchert & Marie Hagnell

Aspergers syndrom och
psykiatrisk samsjuklighet
hos vuxna

Boken kan beställas via Hogrefe psykologiförlaget
<http://www.hogrefe.se/sv/Litteratur1/Aspergers-syndrom-och-psykiatrisk-samsjuklighet/>

Lyda Springer rapporterar om arbetet med att utveckla ett nytt instrument för att mäta föräldraförmågan - FBI - Föräldra-Bedömnings-Instrument

Arbetet kring PAM (Parent Assessment Manual) har pågått i flera år. Vår ambition har varit att få fram ett instrument som kan användas för bedömningar vid misstänkt omsorgssvikt i familjer där någon förälder har kognitiva svårigheter.

Trots att pilotstudien av PAM visade flera positiva fördelar med instrumentet, har vi kommit fram till att inte producera en svensk version av PAM. Anledningen till det är att instrumentet är för omfattande för de behov som finns inom socialtjänsten och att kostnaden för att genomföra projektet är alltför hög. Dessutom är instrumentet inte tillräckligt flexibelt och har relativt litet utrymme för egna idéer till utveckling. Mycket styrs från England där copyrighten på PAM ligger.

SUF Kunskapscentrums styrgrupp har i samråd med Journal Digital beslutat att skapa ett eget instrument med arbetsnamnet "FBI", Föräldra-Bedömnings-Instrument.

Skandinaviskt instrument

FBI kommer att byggas upp utifrån olika material såsom PAM-instrumentet, Tymchuks idéer, Feldmans modeller, samt egna kliniska erfarenheter. Stor tyngdvikt kommer att läggas på att anpassa FBI kulturellt till en skandinavisk miljö.

Vidare kommer FBI att begränsas till att omfatta kognitiva funktioner som är kopplade till föräldraförmåga. Influenser kommer att hämtas från forskning, befintliga verktyg samt egna erfarenheter som uppfattas vara relaterat till föräldraförmåga.

FBI komplement till BBIC

Exempel på funktioner som är viktiga för föräldraförmågan är tidsuppfattning, exekutiva förmågor (planering, organisering), minne, förståelse, verbal förmåga, perception, mm. FBI ska användas som ett komplement till BBIC och ska konstrueras av en arbetsgrupp som har erfarenhet av utredningsarbete vid socialtjänsten och habiliteringskunskap med fokus på kognitiva funktionsnedsättningar kopplat till föräldraförmåga.

FBI för vem?

Presumtiva användare av FBI är: Socialsekreterare, personal på utredningshem, habiliteringspersonal i stödverksamhet och hemterapeuter. FBI ska således utformas för att användas på kontor, på utredningsinstitutioner och i hemmiljö (t ex vid utredningar förlagda till hemmet). FBI ska kunna beskriva föräldrarnas

- ✓ utvecklingspotential, samt behov av
- ✓ stödinsatser och
- ✓ utbildningsinsatser

FBI ska följaktligen ge en beskrivning av styrkor och svårigheter. Utgångsläget är att bedömningen ska vara kopplad till eventuella ytterligare utredningar och/eller insatser.

Bakom FBI finns det en organisation av styrgrupp, referensgrupp och arbetsgrupp med olika roller i utvecklingen av instrumentet. Arbetsgruppen ska jobba fram ett förslag på utformning av FBI. Instrumentet kommer sedan att prövas i några kommuner, för att sedan utvärderas.

Vid behov genomförs därefter nödvändiga förändringar för att sedan prövas igen. För att finansiera projektet kommer vi att söka extra medel från fonder och stiftelser, i första hand Sävstaholmstiftelsen.

Lydia Springer, SUF kunskapscentrum

Läs mer på <http://www.lul.se/suf>

”Habiliteringens själ och arbetsvärld.” En skrift om Habiliteringen och dess verksamhet.” Anders Dolfe skriver om sin nya bok

Som psykolog är det viktigt att man inte helt drunknar i de vardagliga arbetsuppgifterna. Man behöver även övergripande reflektera regelbundet över vad det är man gör som yrkesperson och i vilket sammanhang man arbetar. Mitt personliga behov av att fundera över sådana frågor har ökat med tiden. Nu återstår bara några få års yrkesverksamhet för mig och då blir sådana frågor än viktigare.

Jag har arbetat länge som psykolog inom framför allt verksamhetsområdena habilitering respektive psykiatri. Det finns många bryggor mellan dessa båda områden. Jag har skrivit några böcker och för drygt ett år sedan boken kallad Psykiatri och habilitering – en vägvisare. Mitt intresse för att försöka fånga själva kärnan i Habiliteringens verksamhet har därefter förstärkts. Habiliteringen är inte en organisation som är allmänt känd i samhället. Habilitering och rehabilitering blandas ofta ihop. Habilitering förknippas ofta diffust med begrepp som handikapp och utvecklingsstörning. Vi tror ofta på ytan att vårt samhälle har blivit så tolerant. Ingen säger emot åsikten att alla människor är medborgare som har rätt till goda liv i samhället. Men betydligt färre känner till den verklighet och de problem som personer med omfattande funktionsnedsättningar får kämpa med i sina vardagsliv.

Mina tankar formulerade med tiden allt fler frågor som jag såg som viktiga att själv försöka söka svar på: Kan man göra en allmän beskrivning av egenskaperna i de organisationer som utför specialiserad habilitering? Kan man fånga och beskriva organisationen Habiliteringens karaktär, personlighet eller själ och formulera vad dess verksamhet i stort är inriktad mot? Vad finns det för kärnvärden, etik och människosyn inom organisationen Habiliteringen? Hur stämmer de värdena och den människosynen med hur vårt samhälle fungerar idag? Vad styr i stort organisationen Habiliteringens verksamhet? Vilka förutsättningar krävs för att de anställda inom Habiliteringen ska kunna klara av sina arbetsuppgifter? Många yrkespersoner arbetar tillsammans vid habiliteringen – hur skall man kunna göra det på ett bra sätt? Vad menas egentligen med ett gott teamarbete – finns det?

Vad innebär det att leva med en omfattande funktionsnedsättning? Hur resonerar Habiliteringens personal då man erbjuder stödinsatser åt olika personer med funktionsnedsättningar? Vilket inflytande kan personerna som erbjuds stöd inom Habiliteringen själva få över habiliteringens utformning? Vilken delaktighet har dessa personer i praktiken i vårt samhälle? Hur kommer Habiliteringens verksamhet att se ut i framtiden – och hur vill vi som arbetar i den att den skall bli?

Hur skall man kunna veta att människor med omfattande funktionsnedsättningar har nytta av vad personalen inom Habiliteringen gör? Kan man veta det? Kan insatserna utvärderas? Vad är evidens inom Habiliteringens verksamhet? Vilka motsägelser måste man försöka lösa inom organisationen Habiliteringen för att personalen skall kunna göra rätt saker och veta att det man gör är till stor nytta? Går organisationens höga ideal ihop med vad personalen klarar av att utföra? Är det exempelvis realistiskt att tro att man kan arbeta för personers förhöjda livskvalitet?

Mina högre chefer tyckte att jag ville ta mig an en för svår uppgift när jag ville skriva om Habiliteringens själ och arbetsvärld. Jag hoppas att läsaren av POMS-tidningen inte tycker detsamma nu när skriften är färdig. Jag hoppas att du som är läsare får behållning av att läsa mitt manuskript. Som POMS-läsare är du kunnig om Habiliteringens värld redan när du börjar läsa detta. Men jag tror att din läsning av detta bidrar till att du själv därefter kommer att fundera vidare över en mängd viktiga frågor kring Habiliteringen och dess verksamhet. Då har jag uppnått en del av det jag hoppas på.

Anders Dolfe

anders.dolfe@vgregion.se

Vuxenhabiliteringen Skaraborg

Boken finns att ladda hem i vårt arkiv på hemsidan, www.poms.nu
Du hittar arkivet på medlemsidorna

Kris och trauma. Korta stolpar från seminarium med psykologer och socionomer i Stockholms läns landsting. **Seminarium med Christina Renlund och Helene Nilsson**

Vilka barn möter vi?

- Barn där funktionsnedsättningen i sig är ett trauma.
- Barn där medicinska behandlingar är traumatiska.
- Barn som utsätts för psykisk misshandel, barn med blåmärken i själen.
- Barn med dolda anknytningstrauman.
- Barn vars föräldrar/omgivning sviktar. Emotionell omsorgssvikt.
- Barn som upplevt skrämmande händelser. Våld, övergrepp, mobbing.
- Barn där stressen inte har ett slut. Att inte förstå, att inte kunna uttrycka sig, att inte ha kontroll.
- Hur kan vi hjälpa barn och föräldrar?
- Kunskap om trauma och traumafokuserade insatser och behandling behöver föras in i arbetet med barn med funktionsnedsättning. Hur ska det gå till? Vilken sorts kunskap behöver utvecklas? För barn/unga som själva har diagnos? För syskon? I arbete med föräldrar och i arbete med hela familjen?

Reaktioner på trauma växer inte bort. Traumatiska erfarenheter slukas hela, kan inte bäras, smältas, bearbetas. När både barn och föräldrar är traumatiserade finns inte möjligheter för barnet att uttrycka/sätta ord på sin oro, ångest, plåga på egen hand eller i familjen. Insatser och behandling måste erbjudas. Barn är inga experter på att berätta, de behöver hjälp. Men att utforska traumat i sig har inga förändrande eller terapeutiska effekter om det inte i relation knyts till andra erfarenheter, andra affekter. Det handlar om att känna sig säker och skyddad, stark och kapabel, att ha få uttryck och bearbeta de områden som traumat påverkat jmf Johnsen Christies modell för traumabearbetning. Den som möter barnet måste tåla att barnet faktiskt varit med om det som hänt, tåla att höra det barnet behöver berätta. Den vuxne behöver lyssna på ett medkännande och engagerat sätt och möta barnet den unge med respektfull omsorg. Det handlar om att tåla att barn reagerar som de gör - och barn reagerar olika. Det handlar om sätt att arbeta och det handlar om att förmedla hopp. Barnet behöver en trygg relation och konkreta uttryckssätt.

Vi behöver arbetssätt/metoder som samtidigt är traumabehandlande och som stärker anknytningen mellan barn och föräldrar.

Axplock på lästips!

Almqvist, K, Broberg, A (2002). *Barn som bevittnat våld mot mamma. En studie om kvinnor och barn som vittas på kvinnojourer i Göteborg.* Göteborg: Göteborgs stad, Lundby.

Broberg, A. (2000). *Anknytning och psykoterapi. Aetolia.* Skriftserie från verksamhetsområde Barn- och ungdomspsykiatri. Vol. 2, nr 1. Göteborg.

Dyregrov, A. (1997). *Barn och trauma.* Studentlitteratur, Lund.

Garbarino, J, & Stott, F.M. (1992) *What children can tell us.* San Francisco: Jossey-Bass Publishers.

Johnsen Christie, H. (1994) *Traumaförståelse – en dröftelse av teretiske modeller och konsekvenser för terapeutisk intervensjon.* Oslo: Nic Waals Institut

Johnsen Christie, H (1995) *Tiden och symbolet som helende elemnter i traumabearbeidelse.*

Tidskrift för Norsk Psykologförening 1995.32

Kapaciteten att forma symboler och att ha perspektiv på tid. Att ha dåtid, nutid, framtid.

Ogden, T. (1985) On potential space. *International Journal of Psychoanalysis*, 66, 1985.
Hur och när sker en traumatisering?

- Sammanbrott i relationen - inte "good-enough"
- Den inre världen tar över och blir inte modifierad eller korrigerad i möte med den yttre verkligheten
- Verkligheten är så överväldigande att den blir omöjlig att bearbeta symboliskt
- Verklighet och inre värld fungerar var för sig och inte i samspel. Dissociation.

Osofsky, J.D. (2001) *Helping young children and families coping with trauma in a new era. Zero to three*, December 2001/januari 2002 (pp18-20).

Schore, A.N. (2000). *Attachment and the regulation of the right brain.* *Attachment and Human Development*, 2000, 2(1), 23 – 47

Schore, A.N. (2001). *The effects of a secure attachment on right brain development, affect regulation, and infant mental health.* *Infant mental health Journal*, 2001, 22(1-2), 7-66
I anknytningsrelationen lär sig barn affektreglering.

Terr, L.C. (1991) *Childhood Traumas: An Outline and Overview.* *American Journal of Psychiatry* 148:1 (99 19-18):

Peter A. Levine och Maggie Kline *Trauma Through A Childs' Eyes*
Trauma är i nervsystemet och inte i själva händelsen.

Bessel A. van der Kolk. *Traumatic Stress. The effects of Overwhelming Experience on Mind, Body and Society.* Även om det vid traumatisk stress handlar om en traumatisk händelse i sig, så är den mening som barnet knyter till denna lika fundamental och avgörande som själva händelsen.

Raundalen och Dyregrov: Det värsta för barn är oftast inte själva den traumatiska händelsen, utan att ingen tog hand om, att ingen tröstade eller fanns där, att ingen hjälpte till att hantera de omstörtande händelserna. Det värsta är sveket mot barns grundläggande tillit, att barnet slutar lita på, att barnets anknytning skadas, att barnet får psykologiska sår och kanske en desorganiserad anknytning.

Bruce D. Perry har skrivit *Helping Traumatized Children, A Brief Overview for Caregivers* (2002). I den finns vanliga frågor, resonemang och råd om barns upplevelser av trauma och hur man kan möta barnet, lyssna och svara. TYP: Ska jag prata om den traumatiska händelsen, Hur ska jag prata, ska jag berätta för andra runt barnet, Hur länge varar reaktioner, Vad och hur förstår barn? Hur kan jag hjälpa? Vad händer vid trauma?

Ole Hultman, psykolog och leg psykoterapeut samt **Marie Hellsten**, socionom och leg psykoterapeut har skrivit *Livsdagboken – familjebehandling av traumatiserade barn* (2001). Sahlgrenska Universitetssjukhuset. Verksamhetsområde: Barn och ungdomspsykiatri.

Tor Wennberg har ju skrivit artiklar om anknytning i *Psykologtidningen* där finns många referenser bl.a till **Karlen Lyons- Ruth**. Läs det hon skriver!
Den traditionella synen på trauma tar inte hänsyn till anknytningsrelationen. Lyons-Ruth föreslår med utgångspunkt i sin teori om dolda trauman en utvidgning av traumadefinitionen. Själva kärnan i hennes teori om dolda anknytningstrauman är föräldrarnas psykologiska tillgänglighet/otillgänglighet. Det finns ingen en-personspsykologi och med detta synsätt blir t.ex dissociation en tvåpersonsprocess. Lyons-Ruth ger viktiga bidrag till anknytningsforskningen och till kliniskt arbete. Och nu finns också Tor Wennbergs nya bok *Vi är våra relationer*.

Christina Renlund
Leg psykolog och psykoterapeut.

UPPROP PSYKOTERAPINÄTVERKET

Hej!

Nu börjar det bli dags igen för **“PSYKOTERAPINÄTVERKET”** att träffas. För er som aldrig varit med är detta något nytt men ni som tidigare varit med vet att vi – d.v.s. Psykoterapimottagningen Linden här i Stockholm – tillsammans med POMS - Habiliteringspsykologernas yrkesförening – brukar kalla till en gemensam konferens en gång per år till självkostnadspris (250 kr).

Konferensen vänder sig till [alla inom habiliteringen med intresse för psykoterapi eller mer kontinuerliga samtal med omsorgstagare](#).

Datum är bestämt. [Skriv in i almanackan fredag den 28/5](#). Och berätta gärna om detta för arbetskamrater som inte nåtts av utskicket.

För att det ska vara möjligt att genomföra konferensen så krävs att minst tre personer är villiga att tala och t.ex. dela med sig av sina erfarenheter från en terapi – en terapi där personen har ett begåvningshandikapp (LSS grupp 1). Man kan också presentera egna tankar och erfarenheter utan att utgå från en specifik terapi. Andra näraliggande teman kan också vara på sin plats. På så sätt får vi ihop programmet.

Alltså, du som skulle kunna tänka dig att dela med dig till oss andra, hör av dig! Skicka gärna ett mejl eller ring, även om du bara nästan skulle vilja... . Tanken är att träffas lite opretentiöst för att utbyta tankar och lära av varandra. Hör av dig senast 23/4 så vi kan börja sätta ihop programmet.

Ni andra noterar bara tiden. Anmälan till konferensen görs när ni fått programmet och inbjudan. Vill man så går det naturligtvis att anmäla sig redan nu. För den som bidrar till programmet kostar deltagandet ingenting. För information om nätverket se <http://www.poms.nu/terapi.htm>.

Konferensen äger som vanligt rum här i Stockholm.

Hör av dig!

Psykoterapimottagningen Linden för vuxna med funktionsnedsättning

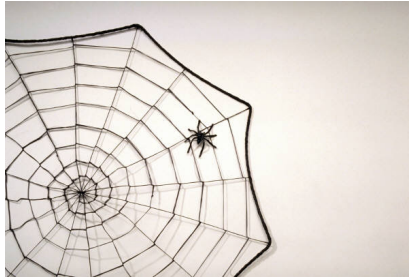
Stefan Lycknert
08-690 60 28

Elisabeth Bjernevall
08-690 60 29

Annelie Dahlin
08-690 60 30

Maria Wahlberg
08-690 60 31

(Om du skickar mail: namn.namn@sll.se)

Våra nätverk

Kommunala handikappspsykologer. Då flera av oss sitter ensamma ute i kommunerna utan tillgång till kollegor ger träffarna en möjlighet att diskutera de frågor som är specifika för oss handikappspsykologer som verkar i kommunerna. Träffarna har som tidigare varit förlagda till Lund då flertalet av medlemmarna kommer från södra Sverige. Kontaktperson till nätverket är Marie Lindgren, Socialförvaltningen, handikappomsorgen, Halmstad.

Tel:035/138608, e-post: marie.e.lindgren@halmstad.se

Anders Svensson är kontaktperson för nätverket kring ”**övergrepp och utvecklingsstörning**”. Mitt engagemang inom ämnet "övergrepp och utvecklingsstörning" är inom tre områden.

1. Praktiskt behandlingsarbete.
2. Deltagande i en rådgivningsgrupp inom ämnet tillsammans med kommuners handikappomsorger, polis, advokat och andra. I verksamheten ingår både rådgivning och undervisning. Hittills har ca 700 deltagit i undervisning.
3. Rådgivning och handledning till kolleger inom landet via telefon och e-post. E-postadress:

anders.s.svensson@skane.se

Psykoterapinätverket. Kontaktperson **Stefan Lycknert:** stefan.lycknert@sll.se

Psykoterapinätverket härstammar från de IHPU-kurser som haft psykoteraapeutiskt arbete med personer med utvecklingsstörning som studieområde. Även i år presenterade tre av föreningens medlemmar sina erfarenheter och funderingar kring terapiarbetet som sker med olika metoder för vår grupp. Se rapport i Nr 2,juni 2005.

Föräldrar med kognitiva svårigheter = SUF ”Samverkan kring barn och föräldrar i familjer där någon förälder har utvecklingsstörning eller andra kognitiva svårigheter”.

Kontaktperson **Lydia Springer:** lydia.springer@lul.se

Kommer du i ditt arbete i kontakt med barn, ungdomar eller vuxna med funktionshinder? Bli medlem i POMS Habiliteringspsykologernas yrkesförening!

Som medlem får du tillgång till medlemssidorna på hemsidan www.poms.nu där **POMS-bladet** finns, men även annan intressant läsning. Föreningen, som är en yrkesförening inom Sveriges Psykologförbund har en lång historia som kännetecknas av ett starkt engagemang för det professionella arbetet och livsvillkoren för personer med funktionshinder.

Läs mer om föreningen på hemsidan www.poms.nu, där kan du även anmäla dig som medlem!